

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

De persoonlijke politiek van Meindert Fennema: over de kracht van anekdotes en netwerken

Mügge, L.

Published in:
Democratie en wetenschap: essays voor Meindert Fennema

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Mügge, L. (2012). De persoonlijke politiek van Meindert Fennema: over de kracht van anekdotes en netwerken. In M. Maussen, & F. Vermeulen (Eds.), *Democratie en wetenschap: essays voor Meindert Fennema* (pp. 36-43). Amsterdam: Amsterdam Institute for Social Science Research (AISSR), University of Amsterdam.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

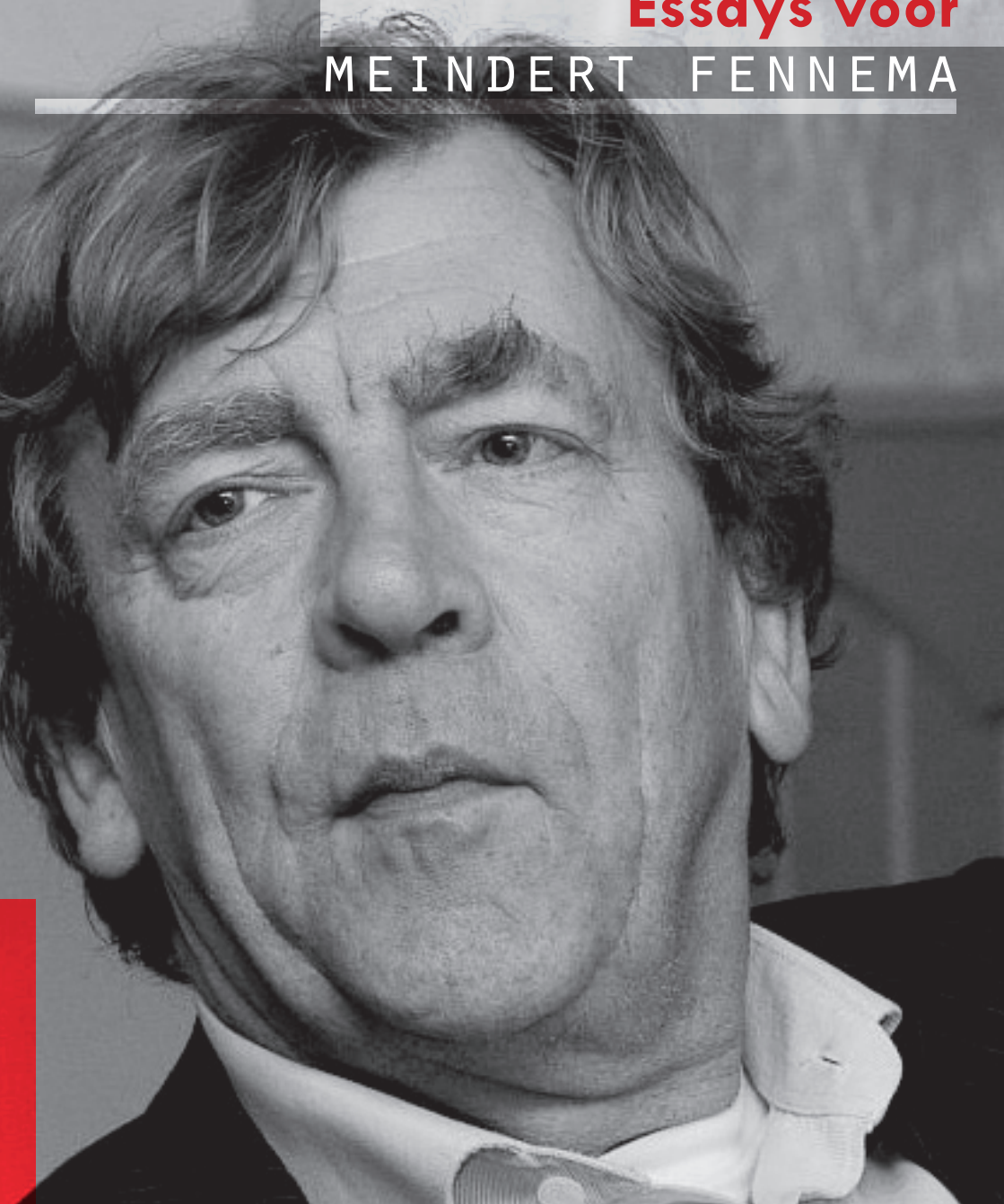
Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Democratie en wetenschap

Essays voor

MEINDERT FENNEMA

Democratie en wetenschap

Essays voor Meindert Fennema

Onder redactie van Marcel Maussen en Floris Vermeulen

Programmagroep Challenges to Democratic Representation
Amsterdam Institute for Sociale Science Research (AISSR)

AMSTERDAM 2012

Ontwerp: Helder Design
Fotografie omslag: Karel Buysrogge

UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

L I Z A M Ü G G E

LIZA MÜGGE (1976) PROMOVEERDE IN 2008. DE HANDELEDITIE VAN HAAR PROEFSCHRIFT VERSCHEEN ALS *BEYOND DUTCH BORDERS. TRANSNATIONAL POLITICS AMONG POSTCOLONIAL MIGRANTS, GUEST WORKERS AND THE SECOND GENERATION* (AUP, 2010). ZIJ IS WERKZAAM ALS UNIVERSITAIR DOCENT GENDER EN ETNICITEIT BIJ DE AFDELING POLITICOLOGIE VAN DE UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM EN MOMENTEEL VISITING SCHOLAR AAN THE MINDA DE GUNZBURG CENTER FOR EUROPEAN STUDIES (HARVARD UNIVERSITY).

De persoonlijke politiek van Meindert Fennema.

Over de kracht van anekdotes en netwerken

L I Z A M Ü G G E

Meindert maakt in zijn verschillende rollen als docent, mentor, onderzoeker en criticus zijn werk persoonlijk én politiek. Hij gebruikt persoonlijke anekdotes over zichzelf of anderen om iets te verhelderen. Anekdotes zijn een middel om het conceptuele te operationaliseren. Relaties tussen mensen staan centraal in deze anekdotes. Hoe zijn ze gevormd of hoe zijn ze verstoord? Netwerken creëren sociaal kapitaal. Wie beschikt over het meeste sociaal kapitaal heeft meer inspraak en dus meer macht, de brandstof voor het bedrijven van politiek. De anekdotes hebben altijd een kernboodschap, een moraal. Sommige verhalen vervormen in de loop der tijd, worden wellicht iets aangepast aan het publiek en krijgen een mythisch karakter, maar er komen ook altijd nieuwe bij. Aan de hand van persoonlijke anekdotes beschrijf ik in dit stuk hoe Meindert mij heeft geïnspireerd om de wetenschap in te gaan en hoe de inzichten van onze samenwerking de contouren van mijn werk nog altijd beïnvloeden. De rode draad is onvermijdelijk de zogenaamde “netwerkblik”. Het is mijn zesde zintuig geworden waarmee ik de wereld, persoonlijk en politiek voor altijd anders ben gaan zien.

Om bij het begin te beginnen. Redelijk verbluft kwam ik als tweedejaars antropologie studente uit mijn eerste college van het keuzevak “Migratie, integratie en beleid” (MIB) dat door Meindert gedoceerd werd. Hier zat een docent die met ons in discussie ging, die ons uitdaagde en provoceerde. Hoe anders was dat dan wat ik van antropologie gewend was, waar ik me verloor in obscure on-

derzoekjes naar de nachtelijke gangen van de hakkende gabberjeugd in Zaan-
dam, een Joodse Homo-organisatie, en foto-essays maakte over de blowende
schooljeugd in een achterstandswijk in Amsterdam-Noord. Mijn studiekeuze was
gemotiveerd door het verlangen “de multiculturele samenleving waarin ik was
opgegroeid beter te begrijpen”. Maar deze wens contrasteerde met de wereld
die mij werd aangedragen in de hoorcolleges. Docenten waren gespecialiseerd
in Afrika, India of elders in Azië. Daar had ik geen affiniteit mee. Bovendien
zaten de dreunende woorden van professor Anton Blok tijdens het allereerste
hoorcollege van mijn studie vers in mijn geheugen. Hij sprak ons aan met *U* en
noemde ons de “toekomstige intelligentsia”. Maar hij vertelde ons ook direct dat
driekwart van ons het eerste jaar niet zou afmaken. Dit was paradoxaal, want
hoe konden wij nu de intelligentsia worden als we onze studie zouden afbre-
ken? Of betekende dit dat als je antropologie *wel* zou afmaken je juist *niet* tot
die intelligentsia zou gaan behoren? Zo ja, had dat dan een positieve of een
negatieve betekenis? Positief besloot ik, want behoren tot de intelligentsia leek
me sektarisch en elitair. Mijn keuze voor antropologie werd hiermee een rebelse
daad. Van de status van het vak – bijvoorbeeld een enkele reis werkeloosheid –
trok ik me niets aan. *Ik deed wat ik leuk vond*. Terug naar de woorden van Blok
die mij wel diep hadden geraakt. Ik was beledigd en furieus. In mijn ogen nam
hij noch zijn discipline, noch zijn studenten serieus – en dat waren er al zo weinig.

Meindert nam het kleine clubje van 10 MIB studenten erg serieus. De colleges
en discussies waren een tour door zijn persoonlijke leven; van psychiaterbezoek
tot de vraag of zijn dochter als “allochtone” nu wel of niet voorrang zou moeten
krijgen bij de loting van een studie geneeskunde. Wij zaten met rode wangen
te luisteren naar deze verhalen. Een docent die zich zo bloot gaf, hadden we
nog niet meegemaakt. Hij joeg ons op de kast en dwong ons kritischer naar onze
eigen vooroordelen te kijken. We konden wel van alles vinden over de multicul-
turele samenleving, maar hoeveel van onze beste vrienden waren nu eigenlijk
“allochtoon”? Over antropologie dacht Meindert het zijne. Hij vond het vak door-
slaan in het cultuurrelativisme en hij had een enorme hekel aan het postmoderne,
dat in de jaren '90 erg trendy was.

Onze papers werden zowaar gelezen en kwamen rood gestreept retour met
het dringende verzoek om onbegrijpelijk verklaarde woorden zoals “deconstru-
eren” *nooit* meer te gebruiken of met het commentaar “goede beleidspunten”.
Want, veel van ons zouden, zo voorspelde hij, beleidsmedewerker worden. (“Ha,

we hebben dus toch een toekomstperspectief!”, dacht ik verheugd.) Het gebruik van Engelse woorden in Nederlandse teksten was uit den boze. Als we het één of andere begrip niet in het Nederlands konden vatten, dan wisten we kennelijk zelf niet wat de betekenis hiervan was. Tot mijn verbazing dacht Meindert meer mee met mijn antropologische experimenten – dit keer een mini-etnografie van de Turkse pizzeria waar ik een bijbaantje had – dan mijn antropologie docenten ooit hadden gedaan. Het onderzoekje werd vooraf grondig besproken. Meindert stelde direct zijn netwerk beschikbaar, mocht ik nog een Turkse tolk nodig hebben om het keukenpersoneel te interviewen.

Toevalligerwijs vond ik in diezelfde periode tijdens het wachten bij de kopiëermachine op een tafel in de gang van het Spinhuis een stencil met een oproep van het Instituut voor Migratie en Etnische Studies (IMES). Het IMES zocht studenten die in het kader van een scriptie konden meewerken aan een onderzoek naar netwerken van migrantenorganisaties in Luik of Zürich. Dit was de internationale poot van het netwerk en sociaal kapitaalonderzoek dat Meindert met Jean Tillie in de steigers zette, maar dat wist ik toen nog niet. Voor nadere inlichtingen werd verwezen naar een telefoonnummer van Karen Kraal, de assistent. Achteraf was het helemaal niet zo toevallig dat die “vacature” op die plek verspreid was want Karen was zelf net afgestudeerd in antropologie en kwam vanwege haar relatie met de studietoelichting nog regelmatig op het Spinhuis. Ondanks dat ik volstrekt niet aan de criteria bleek te voldoen, moedigde Karen mij aan om toch te solliciteren. Enthousiasme was immers ook héél belangrijk. Zo geschiedde dat ik geheel onvoorbereid, eigenlijk meer onderweg naar de stal van mijn paard – ik was toch kansloos – de kamer van Jean binnenliep voor een “sollicitatiegesprek” waar ook Meindert bij betrokken bleek. Jean keek ernstig en vroeg of ik met het onderwerp “door” wilde. Op mijn antwoord dat dat “nog wat vroeg is om te kunnen zeggen”, knikte iedereen instemmend. Op mijn zorg dat ik voor dit project misschien geen studiepunten toegekend zou krijgen, reageerde Meindert: “Regels zijn heel mooi, maar het is nog beter om ze te doorbreken.” Onderwijl maakte Karen driftig aantekeningen. Kort daarna kreeg ik van Meindert bericht dat ik was aangenomen op het Luikse onderzoek. Dat deze besluitvorming beslist ondemocratisch was verlopen, maakte ik op uit een gesprekje dat ik later met Jean had tijdens de pauze van een gastcollege dat hij bij MIB gaf. Hij was van mijn “benoeming” nog helemaal niet van op de hoogte: “Beetje vreemd, vind je niet?” Ik knikte, en we rookten zwijgend door.

De begeleiding van het Luikse onderzoek was “hands off” en des te harder werkten Freya Mostert – die op hetzelfde project in Zürich zat – en ik om dit wetenschappelijke onderzoek volledig naar eigen inzicht tot een goed einde te brengen. Van de projectleiding hadden we namelijk het volle vertrouwen en volledige steun. Ik had een kantoor ter beschikking op de universiteit van Luik en bij terugkomst kregen we een werkplek op het IMES om aan de analyse te werken. Meindert nam ons mee naar lezingen en discussies over Putnams *Making Democracy Work*. We werden betrokken bij IMES vergaderingen en lezingen en leerden zo een schaar aan mensen kennen. Nog belangrijker was dat wij hierdoor een idee kregen van het wetenschappelijk bedrijf. We gingen onszelf als onderzoekers beschouwen. Tot dan zag ik mezelf vooral als toekomstige onderzoeksjournalist die reisboeken zou schrijven à la Lieve Joris of zou onderdompelen in de rafelranden van de samenleving om bijvoorbeeld het wel en wee van de Afrikaanse toverdokters in Amsterdam-West in kaart te brengen. Ter oefening schreef ik als studente columns en reportages voor duistere gratis krantjes, zoals de Nederlandstalige editie van een lokale Mexicaanse krant en verschillende tabloid-achtige publicaties die namen droegen als *High Life* en *Soft Secrets* en werden verspreid in coffeeshops.

Mijn toekomstbeeld veranderde snel; ik wilde de wetenschap in. Voor mijn afstudeeronderzoek antropologie keerde ik terug naar Luik om de bestuurlijke netwerken vanuit een genderperspectief etnografisch te onderzoeken. Een exemplaar van de scriptie die hieruit voort vloeiende legde ik in het postvak van Meindert. Waarop de volgende dag de telefoon ging: “Lizza, met Meindert. Heb jij al een baan?” En zo werd ik samen met Laure Michon ingehuurd om als junior onderzoeker het functioneren van de *Stedelijke Adviescommissie Multiculturele Stad* (SAMS) Rotterdam te evalueren. Dit heeft wat voeten in aarde gehad omdat zowel de beleidsmedewerkers en de directeur van de SAMS – een oude bekende van Meindert via wie de klus was binnen gekomen – in beginsel niet bijzonder ingenomen waren met het feit dat het IMES dit onderzoek liet verrichten door twee pas afgestudeerde “meisjes”. Ons oordeel was er niet minder kritisch om.

Na het SAMS-onderzoek werd ik door Meindert aanbevolen bij E-Quality – expertisecentrum voor gender & etniciteit – waar zijn ex-vrouw Troetje Loewenthal werkte. Troetje zocht een medewerker die de verkiezingsprogramma’s van 2002 kon analyseren. Het geheel moest uitmonden in een “ludiek” stemadvies. E-Quality was ontstaan uit een fusie van tal van vrouwenverenigingen die

de zogenaamde zmv- (zwarte, migranten, vluchtelingen) vrouwen, lesbiennes en reguliere feministen vertegenwoordigden. Deze club van circa 20 vrouwen werd aangestuurd door twee semi-vlotte mannelijke ad-interim managers, type Randstad. Meindert had mij aangeprezen als “Catalaanse” omdat mijn vader in Barcelona woonde en mijn achternaam “Nell” Catalaans in de oren klonk. Dat bij het kennismakingsgesprek bleek dat ik geen allochtone was, maar een heteroseksuele uit de klei getrokken Nederlandse, leidde merkbaar tot verstoring. Desondanks kon ik aan de slag. Eén en ander werd bovendien verzacht omdat ik was grootgebracht door een alleenstaande moeder, die maar 20 jaar ouder was dan ik. Op de as “klasse”, of noem het “sociaaleconomische positie”, scoorde ik wél positief marginaal. Deze wereld was niet de mijne.

Uitzinnig van blijdschap was ik toen ik als AiO bij het IMES werd aangenomen op het project “Transnational Political Ties”. Meindert en Rinus Penninx werden mijn promotores. Waar Meindert aanspoorde tot verwarring, chaos en creativiteit, drong Rinus aan op structuur, grondigheid en ethiek. Een gouden combinatie. Opnieuw was de begeleiding “hands off” en kreeg ik de vrijheid om mij het project toe te eigenen. In het project bestudeerde ik ditmaal transnationale relaties tussen migranten uit Turkije en Suriname en hun herkomstlanden. Om de bindingen te kunnen reconstrueren, was ik volledig afhankelijk van een netwerk dat ik opbouwde in mijn onderzoeksveld. Deze netwerken bleken volledig mannelijk gedomineerd en die mannen op machtige politieke posities namen mij allesbehalve serieus. Ofwel hun benadering was vaderlijk en belerend, ofwel ze zaten openlijk te flirten. Soms werden interviews gevolgd door onschuldige invitaties voor etentjes en enkele keren door nachtelijke telefoontjes, sms’jes, ordinaire toespelingen of zelfs handtastelijkheid. Al snel ondervond ik het belang van fysieke positionering in een ruimte. Ik zorgde dat ik altijd zo ging zitten dat er hoe dan ook voldoende lichamelijk ruimte tussen mij en mijn respondenten overbleef, zelfs als zij later zouden plaatsnemen. Zo kon ik in ieder geval een hand op mijn knie voorkomen, hoe ver ze ook voorover leunden. Mijn frustratie over dit alles ventileerde ik dagelijks in onderzoeksdagboeken. Door deze reflectie leerde ik geleidelijk mijn “kwetsbare positie” in mijn voordeel te gebruiken. Ik begon me te realiseren dat mijn respondenten zeer gewillige *gatekeepers* bleken. Zij deelden hun netwerken maar al te graag en daar maakte ik gretig gebruik van. Uiteindelijk slaagde ik erin dat deze mannen niet verwachtten dat ik met ze ging eten om toegang te krijgen tot hun adresboek. Dit was een geraffineerd spel, want ik wilde niet het risico lopen dat deze mannen

zich op welke manier dan ook afgewezen voelden. Afgewezen mannen worden namelijk boos en konden mijn zuur verdiende sociaal kapitaal vernietigen. Met hulp van lokale vrienden en vriendinnen bekwaamde ik me in vriendelijke leugentjes om bestwil volgens de Surinaamse en Turkse regels. Een mooie bijkomstigheid van mijn gebrek aan status en “machteloosheid” was dat ik geen bedreiging vormde en mijn respondenten zich uitzonderlijk openlijk uitlieten over gevoelige politieke kwesties. Dit leverde waardevolle data op.

Op het moment van schrijven verblijf ik met mijn gezin in Boston. Alhoewel de omstandigheden door de tijd en plek veranderd zijn, zijn de basismechanismen van netwerken hetzelfde. Net als elders in de wereld zijn ook hier netwerken gegenderd. Opnieuw beïnvloedt mijn identiteit, nu als gehuwde fulltime werkende moeder, mijn netwerken en dan met name de indirecte relaties van mijn zoon. *Playdates* worden immers gemaakt door de moeders, want zij beheren de agenda's van hun kinderen. Het is voor het sociale welzijn van mijn kind dus van groot belang om vrienden te worden met de moeders. Mijn zoon zit in een klasje met kinderen die Engels als tweede of derde taal hebben. Het zijn kinderen van *expats* die net zijn aangekomen en hier tijdelijk verblijven. Circa 95 procent van de moeders is “mee” met haar echtgenoot. Deze echtgenoten zijn bijvoorbeeld Chinese overheidsfunctionarissen die een MPA doen aan de Harvard Kennedy School of een Poolse vooraanstaande journalist met een fellowship aan MIT. In de eerste week dat mijn zoon naar school ging hier, maakte ik een enorme fout bij de *pickup*. Ik raakte aan de praat met een Noorse moeder en vertelde enthousiast dat mijn man en ik allebei *visiting fellows* aan Harvard waren. Depressief zuchtte ze dat ze ook wel zou willen werken, maar dat ze hiertoe geen mogelijkheden had in Amerika. Zij groet mij niet meer. Vergelijkbare situaties deden zich voor op een verjaardagpartijtje waar een Japanse moeder het gesprek opende met: “And what is your husband doing here?” In het belang van het netwerk van mijn zoon zal ik nooit meer zeggen dat dat een totaal irrelevante vraag is. Eén van de weinige werkende moeders uit de klas van mijn zoon is een professor in *cityplanning* uit Beijing. Haar echtgenoot kon niet meereizen vanwege zijn baan in China, daarom is haar moeder meegereisd die de volledige zorg van haar kind en het huishouden op zich neemt. En zelfs zij, nota bene professor, vroeg tijdens de *International Night*, waar onze kinderen meeliepen in de *Parade of Nations*, wie er op dat moment thuis was met mijn jongste kind. Toen ik naar waarheid antwoordde dat mijn dochtertje thuis was met haar vader, vroeg ze bezorgd wie er dan voor het eten had gezorgd.

De verwachtingen van de leraressen zijn niet anders. Laatst was onze zoon niet zo lekker en moest worden opgehaald van school. De juf belde het contactnummer en kreeg mijn echtgenoot aan de telefoon: “Oh, sorry I was actually looking for your wife. I didn’t want to disturb you at work.” Deze keer loog hij: hij was helemaal niet aan het werk was, maar gewoon thuis. Vandaag was het zijn taak om de kinderen te halen.

Ten slotte. In de zomer van vorig jaar bezocht ik een conferentie in landelijk Groot-Brittannië die werd afgesloten met een feestelijk diner in een party tent. Aangekomen bij de koffie, pauzeerde het strijkkwartetje en werd de toespraak van een *Lord* uit Londen aangekondigd. De spreker opende met de volgende definitie van zijn betoog: “An after-dinner speech should be like a mini skirt: short enough to be interesting, but long enough to cover the essentials.” Mijn tafelgenote – een feministische Ierse – schudde haar hoofd en lachte flauwtjes: “It never ends, does it?” En als dit gezegd wordt op een sociaalwetenschappelijke conferentie, waar men naar verwachting bovengemiddeld is blootgesteld aan gendertheorieën, dan denk ik inderdaad dat ze gelijk heeft. Haar ergernis groeide terecht naar mate de avond vorderde. Zo werden alle mannelijke medeorganisatoren van de conferentie bedankt voor hun inzet en de vrouwelijke organisatrice – die het daadwerkelijke werk had verzet – werd louter geprezen om haar *charm*. Maar de Ierse feministe had het ook mis, want aan voorste tafel met belangrijke mensen zat één vrouw, die zij voorspelbaar omschreef als: “somebody’s wife”. En dat was deze dame *niet*. Zij was net als haar tafelgenoten een succesvolle wetenschapper. Maar wat schijnbaar tot verwarring had geleid bij de andere vrouwelijke gasten die niet aan die tafel zaten, is dat deze vrouw niet zo sober gekleed was als de andere wetenschapsters. In haar glanzende avondjurk, met haar opzichtige sieraden, een weelderige sjaal die losjes om haar blote schouders was gedrapeerd, afgemaakt met een flinke laag make-up en gelakte nagels leek ze meer op een *first lady*. Dat laat maar weer zien hoezeer ook feministen vooroordelen hebben die zij moeten blijven herzien.

Dit is maar een greep uit de vele persoonlijke anekdotes over de complexiteit van seksisme die ik heb klaar liggen voor mijn studenten. Ik hoop dat het ze inspireert om een eigen wetenschappelijk identiteit te ontwikkelen. Eentje die hen past. Met mij hoeven ze het in ieder geval niet eens te zijn, zolang ze maar overtuigend kunnen uitleggen *waarom*. Dat heb ik ook geleerd van Meindert Fennema. Waarvoor dank.